

А.О. Тіняков

**ГУМАНІСТИЧНІ РИСИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ
СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ**

Стаття присвячена проблемам виховання моральних якостей у спорті. Розкрито виховні аспекти діяльності тренера з баскетболу, що працює з юнаками в умовах спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю. Автор розкриває гуманістичні риси виховного процесу, в якому авторитарний тиск на юного спортсмена замінюється створенням умов для його особистісного зростання і формування моральних якостей. У центрі такого процесу - сам спортсмен як головна мета, а не засіб у вирішенні спортивних, соціальних або ідеологічних завдань.

Ключові слова: виховання, моральні якості, тренер, учень-спортсмен, гуманізація.

Постановка проблеми. Розбудова демократичного суспільства в Україні можлива лише на засадах гуманістичної моралі, визнанні людини найвищою цінністю. Це потребує уваги до морального і фізичного здоров'я молоді, залучення підростаючого покоління до здорового способу життя, спорту та виховання відповідних моральних якостей. Проте на сучасному етапі розвитку нашої держави спостерігається підміна пріоритетів: нівелювання моральних цінностей на користь матеріальному збагаченню та прагненню досягти успіху і визнання у суспільстві за будь-яку ціну. Також посилились прояви песимізму, крайнього егоцентризму, зниження рівня моральної культури у молодіжному середовищі. Така ситуація обумовлює необхідність удосконалення змісту, форм і методів виховання моральних якостей у юнацькому віці, актуалізує необхідність переходу від авторитарних до гуманістичних принципів виховання.

Актуальність цієї проблеми обумовлюється і тим, що в сучасному фізичному вихованні та спорті переважає авторитарний підхід до розвитку особистості. За такого підходу педагог формує в учня належну поведінку, яка регулюється страхом покарання чи, навпаки, очікуванням заохочення. На зміну авторитарному підходу має прийти гуманістичний, що ґрунтується на ціннісному ставленні до дитини як головної мети педагогічного процесу, повазі до її гідності як умови особистісного становлення і здатності вільно робити моральний вибір на користь добра, відповідальності, справедливості та інших загальнолюдських чеснот.

Аналіз літературних джерел. Традиції гуманістичного виховання були започатковані в епоху Відродження та відображені у творах Дж. Боккаччо, Дж. Бруно, Фр. Рабле та інших. У центрі їхніх гуманістичних ідей перебувала людина у всіх складних її взаємозв'язках з людьми, природою, Всесвітом. Саме поняття "гуманізм" походить від назви духовної течії "studia humanitatis" — "вивчення людської природи", що була орієнтована на античне розуміння людини. Та при цьому гуманістичний контекст вивчення людини мав прагматичну мету — виховати нову людину з новими моральними якостями, високим рівнем моральних цінностей, багатогранністю проявів особистої культури [1].

Провідну ідею сучасної гуманістичної моралі, що полягає у ставленні до людини як найвищої цінності, як до мети, а не засобу, сформулював німецький філософ І. Кант. У центрі його філософії – людина, її гідність і доля. Він запевняв, що все потрібно робити для людини, в ім'я її. Основою взаємин між людьми, на його погляд, має бути фундаментальний моральний принцип – "категоричний імператив": "Дій лише за тією

© А.О. Тіняков, 2012

нормою, яку хочеш бачити універсальним імперативом — нормою для всіх людей і також для тебе... Дій так, щоби завжди ставитися до людей і до себе також — як до мети і ніколи — лише як до засобу.” [2]. Авторитарну мораль, яка заснована на принципах корисності, приємності, інстинкті, зовнішньому авторитеті і різного роду почуттях, він називав “примарною мораллю”.

Питання про необхідність виховання дітей і молоді засобами олімпійського спорту було вперше гостро поставлено засновниками сучасного олімпійського руху П'єром де Кубертеном та його однодумцем, видатним українцем О. Бутовським. Виховний вплив спорту досліджувався в працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, аспекти аналізу ціннісних орієнтацій у спортивній діяльності розглядав М. Арвісто; методи морального виховання у заняттях спортом - О. Вавілова, О. Самусенков, В. Столяров; аспекти виховної діяльності тренера - Л. Волков, А. Деркач, І. Ісаєв; олімпійське виховання - Ж. Дьюрі, Л. Лубишева та ін.

Психологи також не залишалися осторонь проблем виховання моральних якостей у підростаючого покоління. Одним із перших психологів, хто розділив поняття авторитарної та гуманістичної моралі, був Е. Фромм, відомий такими працями, як “Людина для себе”, “Про любов до життя”, “Гуманістичний психоаналіз”. Е. Фромм виділив гуманістичну совість як важливу моральну якість. У “Гуманістичному психоаналізі” він зазначає, що авторитарна совість мало чим відрізняється від страху покарання або надії на винагороду, ставлення до авторитету. Найбільшою загальною їх рисою є опора не на ціннісні судження, а виключно на вимоги, заборони та норми, які санкціонує авторитет. З позицій гуманізму “чиста совість” у людини тоді, коли її дії, думки та почуття, які сприяють саморозкриттю та гідній поведінці, супроводжуються внутрішнім схваленням і відчуттям “правильності”, а негідні вчинки, думки та почуття викликають почуття занепокоєння і дискомфорту, характерні для “нечистої совісті” [3].

Успішність виховання моральних якостей підростаючої особистості багато у чому залежить від стилю стосунків між вихователем і дитиною. Стиль взаємин впливає на рівень відповідальності і самостійності учнів, на спілкування дітей та їх колективні відносини, на характер емоційних переживань вихованців. Є. Субботський визначає прагматичний і альтруїстичний стилі взаємин між вихователем і дитиною як форми, в яких відбувається спілкування. При прагматичному стилі учасник спілкування використовує партнера як засіб для досягнення своїх власних цілей. Такий стиль спілкування доводить до прагматичної морально-нормативної поведінки. В альтруїстичному стилі для одного або для обох учасників спілкування інтереси партнера стоять на першому місці. При альтруїстичному стилі обидві сторони мають право контролю дій один одного, але одна сторона (дорослий) цим правом не користується. Оптимальним для морального виховання особистості, на думку Є. Субботського, є саме альтруїстичний стиль спілкування, який доводить до моральної, безкорисливої поведінки і освоєння її норм на вербальному і реальному рівнях [4].

У своїх дослідженнях І.Д.Бех обстоює взаємозв'язок фізичного і морального виховання молоді, що може забезпечити відповідну систему виховання, де цінність здоров'я підпорядковувалась би смисложиттєвим цінностям. На думку вченого, регулярні заняття спортом дозволяють молоді утверджувати себе, досягти гармонії “Я” фізичного і “Я” морального, виявитись у суспільно значущих справах і поведінці, що визначає гуманістично спрямовану життєдіяльність особистості. Водночас І.Д.Бех критикує традиції роз'єднання і відокремлення фізичної і моральної культури, розведення внутрішнього світу людини і його зовнішнього прояву, що спричиняють несформованість культури здоров'я, відхилення у поведінці, за якого фізичний розвиток від морального [5].

Г.Ващенко звертає увагу на важливий для спортивної діяльності аспект: треба прищеплювати думку про необхідність і гідність життєвої боротьби, переконання, що

невдачі є закономірним, але проміжним етапом, формування уміння самоорганізації у подоланні незгод [6]. Особливе значення для виховання моральних якостей в учнів училищ фізичної культури має спільна діяльність і культивування чесної змагальності.

Невирішені аспекти проблеми. Дослідження проблеми виховання моральних якостей підростаючого покоління засвідчує, що вона завжди перебувала у центрі уваги філософів, психологів, педагогів та соціологів. Проте у сучасній науці залишаються невизначеними організаційні форми, методи та засоби гуманізації виховної роботи з формування моральних якостей юнаків у процесі поглиблених занять спортом.

Мета дослідження. Метою нашого дослідження є визначення шляхів гуманізації виховного процесу у спеціалізованих навчальних закладах спортивного профілю, що дозволить ефективно формувати моральні якості учнів.

Результати дослідження. Ефективність виховання моральних якостей учнів у спортивно-тренувальній діяльності обумовлена не тільки стилем і якістю виховної діяльності тренера. На наш погляд, необхідно надати увагу тому, що сам тренер є носієм певних моральних цінностей. Через них він передає учням не лише професійні знання та вміння, а і свій життєвий досвід, свої переконання, погляди на життя, моральні настанови і принципи.

Виховання має відбуватися на основі особистісно зорієнтованої взаємодії із учнями. Тренеру необхідно діяти відповідно до принципу співпраці, розкривати, всебічно вивчати та враховувати позитивні моральні потреби і прагнення учнів. Так, у кожного з юнаків є такі прагнення та устремління:

- до самореалізації та самоактуалізації;
- отримувати задоволення від занять улюбленою справою, якою є спорт;
- відчувати психологічний комфорт, перебуваючи у спортивному колективі;
- усвідомлювати перспективу подальшого особистісного та професійного зростання.

На фоні підтримки позитивних прагнень та устремлінь, тренеру у позитивній та доброзичливій формі необхідно формувати позитивні моральні уявлення учнів про необхідність бути відповідальним за результати власних вчинків, повагу до оточуючих та себе, побудову дружніх та доброзичливих взаємин з оточуючими, намагання бути справедливим в оцінці власних дій та важливих подій, мужньо дотримуватися моральних принципів на спортивному майданчику та за його межами.

Кожен учень має змогу висловити власну думку з приводу тих чи інших моральних проблем чи моральних колізій. Моральні переконання учнів формуються перш за все у сім'ї, навчальному закладі, у колі друзів, під впливом книг, мистецтва, ЗМІ та інших чинників. Тому педагогу та тренеру необхідно створити умови вільного обміну інформацією, думками, життєвими поглядами між учнями і педагогами. Педагогам важливо створити довірливі стосунки зі своїми підопічними, тому вони мають з розумінням ставитись до поглядів учнів, даючи змогу кожному розкрити свої погляди чи внутрішній стан. Такий підхід дозволяє краще зрозуміти моральну позицію учня, його проблеми і труднощі, долучити до взаємодії чи надати моральну підтримку. На виховання моральних якостей учнів також має вплив особистий приклад тренера, який своїми діями та особистою поведінкою утворює позитивне сприйняття необхідності виявляти моральні якості у своїх вихованців.

Неабияку роль у виховній роботі відіграє характер взаємин тренера з колегами, педагогами, батьками учнів тощо. Тренеру необхідно виявляти тактовність, готовність до співпраці, підтримку. Своїми стосунками з колегами, керівництвом і батьками учнів тренер проектує майбутню поведінку самих учнів.

Юнацькому тренеру у своїй діяльності треба враховувати вікові та психологічні особливості юних гравців команди (рис. 1), їх стаж тренувань, реально оцінювати рівень

майстерності, поєднувати у своїй роботі виховні і спортивні цілі. Ми не радимо педагогам імітувати робочий стиль провідних тренерів професійних команд, якому притаманний формально-діловий стиль взаємодії тренера зі спортсменом, спрямований лише на досягнення високого спортивного результату. На наш погляд, спортивні цілі мають бути наслідком виховної роботи, а не навпаки. Набагато важливіше виховувати учнів для життя, а не лише для успіху в спорті. Перемога у спорті має свідчити про психологічну готовність учня до неї, про наявність таких моральних якостей, як доброзичливість, відповідальність, повага, мужність, справедливість тощо.

Рис. 1. Урахування вікових особливостей старшокласників у вихованні моральних якостей

У своїй роботі з юнаками тренер має зважати на мрії, інтереси, плани на майбутнє, психологічні проблеми учнів тощо. А тому він має:

- уважно та всебічно оцінювати власні рішення, що впливають на гравців;
- переконувати учнів виявляти старання і зусилля, що відповідають потребам гри;
- надавати учням об'єктивну інформацію стосовно їхнього спортивного й особистісного розвитку та перспектив;
- проводити чітку межу між діями гравців і отриманим результатом. Не завжди перемога в окремій грі є позитивним наслідком роботи з учнями, і, навпаки, позитивна динаміка розвитку учнів може не принести перемогу на даному етапі підготовки;
- морально підтримувати та стимулювати учнів до особистісного розвитку, незалежно від результату, який принесли змагання.

Під час навчально-тренувальних занять тренер своїм найпершим завданням має вважати турботу про здоров'я, безпеку і благополуччя учня-спортсмена, тому тренування проводиться з урахуванням рівня морального розвитку учня, його психологічної готовності до навантажень, до виконання поставлених завдань. Тренер не застосовує на заняттях засоби, методи та організаційні форми, які могли б завдати шкоди особистому розвитку спортсмена, а також не ставить перед ним таких завдань, які б ігнорували його можливості. У свою чергу учні, відчуваючи тепле ставлення педагога, самі виявляють турботу про партнерів, уважно ставляться до свого здоров'я, стають відповідальнішими та вимогливішими до себе.

Під час проведення навчально-тренувальних занять та у змаганнях спортсмени мають заохочуватися за таке:

1. *За послідовність прогресу.* У процесі формування нових техніко-тактичних або групових чи командних дій спортсмени часто припускаються помилок. Проте навіть невеликі досягнення у виконанні окремої дії чи елемента гри, що вивчається, варто підтримувати і заохочувати. Прикладом може бути відпрацювання у баскетболі такого складного елемента, як кидок у стрибку, тренер звертає увагу і зазначає спочатку вірну поставу ніг, потім - винос м'яча, потім - завершення кидка.

2. *За правильне виконання прийому, а не лише за результат.* В ігрових видах спорту не все залежить від успішного виконання дії одним гравцем. Наприклад, захисник у баскетболі зробив вірну допомогу партнерові, але нападник настільки вдало зіграв, що неймовірними зусиллями закинув м'яч у кошик. В іншій ситуації захисник зіграв невдало, але нападник схибив у простій ситуації. Тому результат не завжди залежить від гравця, отже, заохочується вірна дія, а не лише її результат.

3. *За докладені зусилля.* Тренер має помічати та заохочувати зусилля спортсменів. Дуже слушно із цієї нагоди сказав відомий баскетбольний тренер Каліфорнійського університету (США) Дж. Вуден: „Ви не знайдете жодного гравця, який виступав у моїй команді та будь-коли чув, що я якось згадував про перемогу. Перед виходом на майданчик я говорив своїм гравцям: коли матч закінчиться, я хочу, щоб вони йшли з високо піднятими головами. Людина іде з високо піднятою головою лише в тому випадку, якщо впевнена, що зробила все як треба ... Це означає зробити все, на що ви здатні ... Докладіть усіх зусиль” [7, с. 97].

4. *За дотримання правил „чесної гри”.* Незважаючи на бажання гравців перемогти, вони заохочуються за дотримання спортивної поведінки, прояв поваги до суперника, суддів, відповідальність, уміння контролювати себе у складних ситуаціях.

Важливим чинником виховання моральних якостей є відчуття учнем задоволення від перебування у спортивному колективі, усвідомлення себе частиною команди. Для цього у навчально-тренувальному процесі необхідно використовувати такі змагальні вправи, які підкреслюють сильні сторони кожного з учнів. Так, швидкий гравець виграє змагання у швидкості, високий – у стрибках, достаючи найвищу ціль, найкмітливіший – виявить себе у рухливій грі.

При розподілі на команди тренер має максимально враховувати індивідуальні особливості учнів. Наприклад, в естафеті на швидкість більш повільний гравець відчував себе переможцем в одній команді зі швидким гравцем, причому він повністю віддавався виконанню вправи, щоб не підвести товаришів і команду. Такий підхід сприяв утвердженню у юнаків віри у себе, допомагав розвинути нові якості, відчути себе переможцем і невід'ємною частиною команди. Гравці вчилися більше поважати один одного за ті якості, які притаманні саме їм, і формувати командне мислення. Кожен усвідомлював своє місце і роль в команді, а разом з цим – відчував свою значущість і потребу колективу в ньому.

Виховні цілі передбачали зміни умов проведення звичайних ігрових вправ:

- збільшення кількості учасників (команд), які беруть участь у грі;
- збільшення ситуацій з метою кращого оволодіння технікою гри або руховими навичками;
- створення ситуацій успіху;
- урахування моральних і спортивних критеріїв для визначення переможців (визначення більш „спортивної поведінки”, якість підтримки партнерів, прагнення до співпраці тощо);
- відмова від ведення рахунку.

Перед виконанням завдань або початком ігор гравцям дають *психологічні установки* і налаштовують на гру:

- “Ви своїми діями впливаєте на долю своїх партнерів – переможуть вони чи програють”;
- “Від вашої дружності з партнерами залежить злагодженість і впевненість дій усієї команди”;
- “Ваша працьовитість та відповідальність є вирішальним чинником успіху команди”;
- “Ви маєте бути готовим до нелегкої праці та за необхідності допомогти партнерам по команді, адже ви єдина команда і йдете разом до перемоги”;
- “Ваша вірність моральним принципам є вирішальним чинником успіху”;
- “Чесність у веденні спортивної боротьби допоможе здобути якісну та найбажанішу “чисту” перемогу”;
- “Самоповага та повага до членів команди і супротивників є передумовою успіху команди”;
- “Здобувши перемогу, ви маєте рухатись далі, а не лише пишатися своїм результатом”.

Під час проведення ігор тренер:

- допомагає учням знаходити шляхи ефективної взаємодії та активної допомоги один одному;
- підбадьорює учнів;
- акцентує увагу на успішних діях, максимально чітко і ясно дає рекомендації та допомагає проаналізувати помилки, які учні самостійно виправляють;
- веде педагогічне спостереження.

Після проведення гри тренер:

- разом із учнями аналізує якість взаємодії, взаємної підтримки під час виконання завдання;
- відзначає найбільш активних учнів за моральними і спортивними критеріями;
- приділяє особливу увагу підвищенню самооцінки невпевнених у собі учнів;
- допомагає учням визначити шляхи подальшого морального розвитку.

Було визначено, що ті учні, які досягали позитивного результату завдяки вдалій взаємодії, прояву відповідальності у своїх діях, мужності, повазі до суперника, відданості у боротьбі, виявляли бажання у подальшому діяти відповідним чином.

Живий відгук у старшокласників викликає пропозиція тренера спробувати винайти нові тренувальні ігри або змінити правила вже відомих змагальних завдань, що створювало умови для реалізації творчих здібностей, вироблення командного мислення, навичок ефективної взаємодії, знаходження компромісу, врахування думок і бажань інших. Щоб створити цікаву для всіх гру, кожному учню потрібно було виявляти терпимість, відмовитися від власних егоїстичних устремлінь та знайти компромісне рішення. Тренер лише за необхідності допомагає учням прийняти оптимальний варіант запропонованої гри, доповнити або спрямувати висунуті учнями ідеї. Учні за власним бажанням беруть участь у змагальних вправах і тренувальних іграх як учасники, тренери команди (якщо гра командна) або окремі спортсмена (якщо гра індивідуальна), судді змагань. За допомогою цього вони здобувають нові професійні знання, уміння та навички, глибше пізнають специфіку обраного виду спорту, вчаться вирішувати конфліктні ситуації. У процесі виконання незвичних для себе нових ролей, в учнів з'являються нові інтереси, вони глибше пізнають власні здібності, виробляють позитивні моральні звички.

Участь у змаганнях є невід'ємною частиною спортивно-тренувальної діяльності учнів. Протягом навчального року згідно із планом спортивної підготовки, учні беруть участь у змаганнях на обласному, регіональному і національному рівнях, на яких увага приділяється такому (рис. 2):

1. Мотивам, цілям і завданням, відповідним настановам, які ставляться перед учнями і командою у змаганнях.
2. Відбору учнів до складу команди на окрему гру або турнір.
3. Аналізу перемог і поразок у змаганнях та способів досягнення учнями бажаного результату.
4. Аналізу учнями своїх дій під час змагання у грі і шляхів досягнення результату з моральної точки зору.

Рис. 2. Виховна спрямованість змагальної діяльності учнів

Висновки. Виховання моральних якостей у процесі занять спортом має відбуватися в особистісно орієнтованому виховному процесі, в якому система виховних впливів проектується з максимальним урахуванням психологічних закономірностей і особливостей юнацького віку. Виховання моральних якостей має здійснюватися поетапно й систематично, а сенситивним для нього є період ранньої юності. У центрі виховного процесу є особистість юнака як головна його мета, а не засіб у вирішенні спортивних, соціальних або ідеологічних завдань.

Список літератури: 1. Філософія: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. / І.В. Губерський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрушенко та ін. – К.: Вікар, 2001. — 457 с. 2. *May R. Love and will / Rollo May.* – New York: Norton, 1989. – 352 p. 3. *Фромм Э.* Психологічний аналіз і етика / Еріх Фромм. – М.: ООО „Издательство АСТ-ЛТД”, 1998. – 568 с. 4. *Субботский Е. В.* Генезис незалежності у дошкільників і стиль об'єднання // Воспитание, обучение и психическое развитие: Тезисы науч. сообщений сов. психологов к VI Всесоюз. съезду Общества психологов СССР. - М., 1983.-Ч. 1. - С. 104-106. 5. *Бех І.Д.*

Виховання особистості: У 2 кн. - Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / Іван Дмитрович Бех. — К.: Либідь, 2003. — 344 с. — С. 217. 6. Ващенко Г. Виховання волі і характеру: Підручник для вчителів / Григорій Ващенко. — К., 1999. - 385 с. 7. Уэнберг Р.С. Основы психологии спорта и физической культуры: учебник [Текст] / Д. Гоулд. — Киев : Олимпийская литература. 1998. — 335 с.

Bibliography (transliterated): 1. Filosofija: Navch. posib. — 2-ge vid., pererob. i dop. / I.B. Gubers'kij, I.F. Nadol'nij, V.P. Andrushenko ta in. — K.: Vlkar, 2001. — 457 s. 2. May R. Love and will / Rollo May. — New York: Norton, 1989. — 352 r. 3. Fromm Je. Psihoanaliz i jetika / Jerih Fromm. — M.: ООО „Izdatel'stvo AST-LTD”, 1998. — 568 s. 4. Subbotskij E. V. Genezis nezavisimosti u doshkol'nikov i stil' obwenija // Vospitanie, obuchenie i psihicheskoe razvitie: Tezisy nauch. soobwenij sov. psihologov k VI Vsesojuz. s#ezdu Obwestva psihologov SSSR. - M., 1983.-Ch. 1. - S. 104-106. 5. Beh I.D. Vihovannja osobistosti: U 2 kn. - Kn. 2. Osobistisno orijentovaniy pidhid: naukovo-praktichni zasadi / Ivan Dmitrovich Beh. — K.: Libid', 2003. — 344 s. — S. 217. 6. Vawenko G. Vihovannja voli i harakteru: Pidruchnik dlja vchiteliv / Grigorij Vawenko. — K., 1999. - 385 s. 7. Ujenberg R.S. Osnovy psihologii sporta i fizicheskoj kul'tury: uchebnik [Tekst] / D. Gould. — Kiev : Olimpijskaja literatura. 1998. — 335 s.

УДК 371.487

А.А. Тиняков

ГУМАНИСТИЧЕСКИЕ ЧЕРТЫ ВОСПИТАНИЯ МОРАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ СПОРТИВНОГО ПРОФИЛЯ

Статья посвящена проблемам воспитания моральных качеств в спорте. Раскрыты воспитательные аспекты деятельности тренера по баскетболу, работающего с юношами в условиях специализированных учебных заведений спортивного профиля. Автор раскрывает гуманистические черты воспитательного процесса, в котором авторитарное давление на юного спортсмена заменяется созданием условий для его личностного роста и формирования моральных качеств. В центре такого процесса – сам спортсмен как главная цель, а не средство в решении спортивных, социальных или идеологических задач.

Ключевые слова: *воспитание, моральные качества, тренер, учащийся-спортсмен, гуманизация.*

UDC 371.487

A.A. Tinyakov

FEATURES OF MORAL EDUCATION HUMANISTIC AS STUDENTS SPECIALIZED SCHOOLS SPORTS PROFILE

The article deals with the problems of education in the moral qualities of the sport. Disclosed to the educational aspects of the basketball coach, working with young people in special schools sports profile. The author reveals the humane features of the educational process, in which authoritarian pressure on the young athlete is replaced by the creation of conditions for their personal growth and the formation of moral character. At the center of this process - the athlete as the main goal, not a means in resolving sports, social, or ideological objectives.

Keywords: *education, moral character, coach, student-athlete, humanization.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 12.09.2012